

Mina ZIROJEVIĆ
Dragan ĐUKANOVIĆ
Dejan GAJIĆ¹

UDK 343.9.02

TRADICIONALNA SHVATANJA O KRIMINALU, ORGANIZOVANOM KRIMINALU I TRANSNACIONALNOM ORGANIZOVANOM KRIMINALU

Sažetak: Pojam organizovanog kriminala različito se definiše, a vrlo često se poistovećuje sa drugim sličnim oblicima kriminaliteta. Od tradicionalnih do modernih formi organizovanja, ustrojstva, delokruga činjenja krivičnih dela, kao i načina na koji izvode ista, nosioci organizovanog kriminala, posebno transnacionalnog, postali su ozbiljna pretnja po bezbednost država i njihovo normalno funkcionisanje.

Ključne reči: organizovani kriminalitet, kriminal, transnacionalni kriminal.

Opšte definicije organizovanog kriminala su pretrpele obimne razvojne promene, i te promene su još uvek u toku. Prva definicija organizovanog kriminala počela se pominjati u SAD dvadsetih godina prošlog veka, a tek devedesetih godina pojam korganizovnog kriminala se uspešno preselio i u Evropu. Početne definicije organizovanog kriminala su se uglavnom orjentisale pre svega u odnosu na počiniocce onih krivičnih dela koja se mogu opisati kao

¹ Dr Mina Zirojević, naučni saradnik Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Elektronska adresa: mina@diplomacy.bg.ac.rs, dr Dragan Đukanović, naučni saradnik Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Elektronska adresa: dragan.djuk@yahoo.com, mr Dejan Gajić, istraživač-saradnik Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Elektronska adresa: gajicdej@yahoo.com. Rad je rezultat rada na projektu Ministarstva prosvete i nauke, u okviru Programa osnovnih istraživanja za period 2011–2014, pod nazivom „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima — spoljno politički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti.”

„organizovani kriminal”. U toj perspektivi, da bi neka kriminalna aktivnost, lanac krivičnog dela, bila određena kao organizovani kriminal, bilo bi potrebno da grupa počinioca deluje zajedno čineći krivična dela tokom relativno dugog perioda, na taj način faktički formirajući „kriminalnu organizaciju”. Do skoro je postajalo pogrešno, jednostavnije tumačenje da kriminal obuhvata svako krivično delo počinjeno na organizovan način. Neispravnost ovakvog pristupa je jasna već na prvi pogled, jer počinioci često čine i najuobičajnija krivična dela, na primer pljačke, na visoko organizovan način, a ipak ta dela ne spadaju u domen organizovanog kriminala. Naime, organizovani kriminal se dovodi u vezu sa krivičnim delima izvršenim u ime ili od strane „kriminalne organizacije”, i to ga suštinski izdvaja od takozvanog „klasičnog” kriminala, jer ovaj drugi, bez obzira na nivo organizovanosti u samom činjenju krivičnog dela i na ozbiljnost krivičnih dela, ne mora biti u vezi sa aktivnostima bilo kakve kriminalne organizacije.

Kriminal predstavljaju sve one aktivnosti (i propuštanja) koje ugrožavaju, u određenom vremenskom razmaku, pojedina lica ili pak dobra — u materijalnom i moralnom smislu, koja pripadaju tim pojedincima, raznim društvenim organima i organizacijama kao i društvu uzev u celini, a koje su inkriminisane u važećem kazneno-pravnim normama jedne zemlje, smatraju se i pravno tretiraju kao njen kriminalitet za to vreme.

U užem smislu kriminal predstavljaju sva registrovana i sankcionisana krivična dela na nekoj teritoriji u određenom vremenskom periodu. U širem smislu kriminal određuje sva ponašanja kojima su prekršene krivično-pravne norme, bez obzira na to da li su vinovnici poznati ili ne, da li je prema njima pokretan krivični postupak i izrečene sankcije ili ne.

POJAM ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Organizovani kriminalitet je veoma stara pojava. On postoji u skoro svim zemljama i pokazuje tendenciju stalnog rasta. Predmet je razmatranja krivičara, kriminologa, kao i eksperata raznih naučnih disciplina. Organizovani kriminal, ima izuzetnu sposobnost da koristi povoljne uslove za svoje infiltriranje u legalne društvene strukture i da se vešto prilagodava konkretnoj društveno-političkoj i ekonomskoj situaciji ne samo unutar jedne zemlje nego i na međunarodnom planu. Zbog svoje sveobuhvatnosti i različitih vidova ispoljavanja, kao uostalom i pojam terorizma, postoje mnoge definicije, slične i različite, ali nijedna sveobuhvatna i sveprihvaćena. Na primer, jedan od problema se odnosi na preciznost sadržaja termina *organizovani*, koji može imati više značenja. U tom smislu, često se pod isti pojam svrstava i organizovana kriminalna grupa.

organizovano kriminalno udruženje ili organizacija, pa sve do tipa klasične mafije.

Kroz istoriju definicija organizovanog kriminaliteta se menjala, ali je njena suština ostala ista. To je aktivnost kriminalnih grupa ili organizacija čiji je cilj protivzakonito obavljanje poslova, odnosno organizacija ili mreža sa ciljem vršenje krivičnih dela radi sticanja koristi ili moći.

Rezultati brojnih teorijskih istraživanja ukazuju nam na osnovni problem koji se javlja u definisanju pojma organizovanog kriminaliteta, s obzirom na to da neki autori smatraju da svi oblici grupnog kriminalnog delovanja ne predstavljaju i organizovani kriminalitet. Pobornici ovog mišljenja ističu da je za postojanje organizovanog kriminaliteta, pored elemenata koji karakterišu organizovano kriminalno delovanje, nužan još jedan element — veza kriminalne organizacije sa državom i njenim organima.

Analizom sadržaja kriminološke i krivičnopravne naučne i stručne literature koja je bila dostupna, može se zaključiti da ne postoje identični stavovi među autorima o nužnosti postojanja veze kriminalne organizacije sa državom i njenim autorima, kao bitnog elementa organizovanog kriminaliteta, mada većina autora smatra da organizovani kriminalitet uključuje vezanost za delovanje u okviru javnih institucija i povezanost sa organima vlasti.

Pojam organizovanog kriminala u međunarodnim konvencijama i zvaničnim državnim institucijama

Definicija UN je data u članu 2 Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, i sastoji se iz sledećih elemenata:

- (a) „Organizovana kriminalna grupa” je strukturisana grupa od tri ili više lica koja postoji tokom određenog perioda i deluje radi izvršavanja jednog ili više teških krivičnih dela utvrđenih ovom Konvencijom;
- (b) „Teško krivično delo” je ono krivično delo za koje je predviđena maksimalna zatvorska kazna od najmanje četiri godine ili više;
- (c) „Strukturisana grupa” je grupa koja nije nasumice formirana radi činjenja jednog krivičnog dela, već ima stabilnije ciljeve, ali da bi se neka grupa smatrala strukturisanom grupom nije neophodno da u njoj postoje formalno definisane uloge za pojedine članove, kontinuitet članstva ili razvijena unutrašnja struktura.

Pojam organizovanog kriminaliteta u stranoj literaturi

Fenomenom i pojmom organizovanog kriminaliteta bavi se veliki broj stranih autora, pri čemu većina njih smatra da organizovani kriminalitet uključuje vezanost za delovanje u okviru javnih institucija i povezanost sa organima vlasti.

Definiciju koja je kasnije postala osnov za sve druge definicije dao je Majkl Malc (Michael Maltz) prema kojoj "...kriminalne i duge nezakonite aktivnosti velikih, trajnih, multi ekonomskih organizacija koje su osnovane pre svega u kriminalne svrhe, uz rešenost da koriste korupciju i nasilje u svojim aktivnostima".²

Eliot smatra da organizovani kriminalitet u svom sadržaju, pored organizovanosti, planiranja, podele zadataka, discipline i odgovornosti unutar kriminalne organizacije čiji je cilj ostvarivanje dobiti i profita, obuhvata i određenu vezu sa državom i pojedinim njenim organima, u vidu saradnje organa koji primenjuju zakon sa onima koji ga ne poštuju i žele da ga izigravaju.³ Takođe, ovaj autor smatra da je organizovani prestup smišljen društveni poremećaj u kome grupa koja ima ovlašćenje da primeni zakon, saraduje u gaženju zakona. U vezi s tim, ovaj autor navodi da se pod organizovanim prestupom u stvari „podrazumeva uzajamni dogovor profesionalnih prestupnika da se na različite načine pomažu. Pri tome, posebno se misli na prećutne sporazume koji se zaključuju između profesionalnih prestupnika i drugih službenika koji se staraju o primeni zakona, a da bi se ovi prvi zaštitili od hapšenja i kažnjavanja”.

Bečer (Boettcher) naglašava da se organizovani kriminalitet odlikuje uređenim zajedničkim delovanjem više lica (koja teže da ovo bude trajno) sa ciljem da se ostvare direktno ili indirektno poslovno pokriveni profiti ili pak uticaj u oblasti javnog života tako što će pribaviti i nuditi zakonom zabranjene ili kontrolisane proizvode i usluge, preuzimati, odnosno kontrolisati legalna preduzeća, vršiti krivična dela (radi obogaćivanja), težeći da ilegalnim metodama ostvare stvarne monopole.⁴

Dakle, iako ne postoje identični stavovi stranih autora o nužnosti postojanja veze kriminalne organizacije sa državom i njenim organima, većina njih smatra

² Michael Maltz, *Measuring the Effectiveness of Organized Crime Control Efforts*. The Office of International Criminal Justice, Chicago, IL, 1990, p. 24.

³ Eliot, M. A., *Kriminal u modernom društvu*, Svjetlost, Sarajevo, 1962, prevod, str. 114.

⁴ Vidi: Dragana Petrović, *Organizovanje zločinačkih udruženja*, Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd, 1996, str. 31–32.

da organizovani kriminalitet uključuje vezanost za delovanje u okviru javnih institucija i povezanost sa organima vlasti.

Pojam organizovanog kriminaliteta u domaćoj literaturi

Shvatanja domaćih eminentnih krivičara, kriminologa i kriminalista, bez obzira na to da li su izneta neposredno ili na osnovu analiza i prihvatanja stavova pojedinih stranih autora, uglavnom ukazuju da je, uz sve teškoće u pogledu definisanja organizovanog kriminaliteta, za njegovo manifestovanje nužna veza sa državom i njenim organima, odnosno stvaranje određenog uticaja u političkim i privrednim strukturama.

U kojoj meri je organizovani kriminalitet uspešan u toj sprezi, u kom intenzitetu i u kojim strukturama će ostvariti uticaj, zavisi od sposobnosti njegovih kadrova i uspešnosti korišćenja povoljnih uslova koji su prisutni u društveno-političkim i ekonomskim odnosima zemlje, sa jedne, i odlučnosti i efikasnosti države i njenih organa da mu se suprotstave, sa druge strane.

Kada su u pitanju naši autori, među njima postoji grupa koji eksplicitno dovode u vezu države sa organizovanim kriminalitetom.

Dorđe Ignjatović organizovani kriminalitet definiše kao vrstu imovinskog kriminaliteta, koji karakteriše postojanje kriminalne organizacije koja obavlja kontinuiranu privrednu delatnost koristeći pri tom nasilje i korupciju nosilaca vlasti. Ovaj autor zastupa mišljenje da postoji šira i uža definicija organizovanog kriminaliteta. O organizovanom kriminalitetu u širem smislu može se govoriti uvek kada određene kriminalne delatnosti obavlja grupa ljudi. U užem smislu, organizovani kriminalitet pored postojanja grupe kriminalaca, podrazumeva još neke uslove i to: postojanje (čvršće ili elastičnije) kriminalne organizacije sa jasnom podelom posla između članova, organizovanje kontinuirane privredne (legalne i nelegalne) delatnosti usmerene na sticanje profita, upotreba (ili pretnja) nasilja kao sredstva za postizanje ciljeva, kontakte sa policijom, pravosuđem i izvršnom vlašću zasnovane na njihovom korumpiranju, radi obezbeđenja političkog imuniteta od krivičnog gonjenja.⁵

Miće Bošković zaključuje da sadržaj pojma organizovanog kriminaliteta obuhvata organizovano kriminalno delovanje sa ciljem pribavljanja protivpravne imovinske koristi i ostvarivanja profita, ali isto tako pod ovim pojmom

⁵ Dorđe Ignjatović, *Organizovani kriminalitet – drugi deo*, Policijska akademija, Beograd, 1988, str. 25.

podrazumeva i one oblike organizovanog kriminalnog delovanja gde je kriminalna organizacija uspela da uspostavi određene veze sa državom i njenim organima. Upravo uspostavljena kriminalna veza sa državom i njenim organima daje posebno kvalitetan sadržaj takvoj kriminalnoj organizaciji, jer takva veza organizovanom kriminalitetu omogućava bolju zaštitu ilegalne i vršenje legalne delatnosti, određene koncesije, ostvarivanje značajnog profita, što stvara uslove da pojedini njegovi šefovi ispolje interesovanje i nastoje da uđu u neke strukture političke vlasti.⁶

Vladimir Vodinelić dovodi u vezu organizovani kriminalitet sa pojedinim državnim organima, privrednim i finansijskim strukturama većeg značaja i jačeg uticaja u poslovnom svetu.⁷

Dobrivoje Radovanović smatra da organizovani kriminalitet mora biti u sprezi sa državom i da njega nema bez saradnje sa vlastima, nezavisno od toga koja partija je na vlasti i koji režim je u pitanju. Od sposobnosti organizovanog kriminaliteta zavisi koliko će dospeti u vrh vlasti i koje će strukture osvojiti, no po pravilu se računa na policiju, sudstvo, ali i na parlament, da bi se moglo uticati na bitne zaključke, donošenje zakona i važne privredne odluke.⁸

Milo Bošković pod pojmom organizovanog kriminaliteta podrazumeva vrstu delinkvencije i tipologiju kriminalnih pojava vezanu za aktivnost profesionalnih kriminalnih organizacija. To je delatnost „privrednog tipa” koju vrše kriminalna udruženja sa strogo utvrđenom hijerarhijom, disciplinom i normama ponašanja. Pojava se ispoljava u vidu delovanja organizovanih ili poluorganizovanih grupa i drugih oblika udruživanja, kolektivnog vršenja krivičnih dela, u sprezi sa predstavnicima lokalne ili viših stepena državne vlasti, odnosno njenih organa i institucija. Osim toga, nosioci organizovanog kriminaliteta mogu biti u posrednoj vezi „poslovnog odnosa” sa predstavnicima finansijskih institucija, privrednih kompanija i političkih stranaka.⁹

Milo Bošković zaključuje da sadržaj pojma organizovanog kriminaliteta obuhvata organizovano kriminalno delovanje sa ciljem pribavljanja protivpravne imovinske koristi i ostvarivanja profita, ali isto tako pod ovim pojmom

⁶ Milo Bošković, *Organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 1998, str. 7–8.

⁷ Vladimir Vodinelić, „Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita”, *Bezbednost*, MUP R Srbije, Beograd, broj 1/1998.

⁸ Dobrivoje Radovanović, „Kriminalce štiti država”, članak objavljen u Večernjim novostima, Beograd, 25.10.1993., str. 6.

⁹ Milo Bošković, *Socijalna patologija*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2002, str. 129.

podrazumeva i one oblike organizovanog kriminalnog delovanja gde je kriminalna organizacija uspela da uspostavi određene veze sa državom i njenim organima. Upravo uspostavljena kriminalna veza sa državom i njenim organima daje posebno kvalitetan sadržaj takvoj kriminalnoj organizaciji, jer takva veza organizovanom kriminalitetu omogućava bolju zaštitu ilegalne i vršenje legalne delatnosti, određene koncesije, ostvarivanje značajnog profita, što sve stvara uslove da pojedini njegovi šefovi ispolje interesovanje i nastoje da uđu u neke strukture političke vlasti.¹⁰

Pojedini naši autori ne navode izričito vezu države sa organizovanim kriminalitetom, ali se to može posredno zaključiti iz analize njihovih tekstova.

Tako, Zoran Stojanović organizovani kriminal definiše kao „strukturu koja obuhvata duge forme kriminaliteta ili iskorišćava različite sektore i sfere ilegalne ekonomije, infiltrirajući se u privredni, pa i u političko-administrativni svet”.¹¹

Vladan Vasiljević u određivanju sadržaja pojma organizovanog kriminaliteta polazi od zajedničkih elemenata one grupe kažnjivih radnji koje ukazuju na njihovu organizovanost kao bitno obeležje i koje se susreću kod svih oblika organizovanog kriminaliteta, a ti elementi su: trajnije udruživanje većeg broja lica; cilj udruživanja te vrste je slojevitost organizacije (rukovođenje, planiranje, obezbeđenje poslova, izvršenje planirane delatnosti); podmirivanje potrebe građana ili širih i užih grupa, uključujući tu i državu, suprotno važećim propisima (odnos legalizovanih i protivzakonitih delatnosti); sredstva i postupci u vršenju zabranjene delatnosti.¹²

PROBLEMI DEFINISANJA ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA

Može se reći da pri definisanju organizovanog kriminala postoji toliko različitih definicija i pristupa koliko i autora koji se njime bave. Većina dokumenata o istraživanju organizovanog kriminala bazirana je samo na empirijskim proučavanjima, a rezultat toga su deskriptivne definicije pojave, orjentisane na posmatranje pojedinih pojavnih oblika. Mnoge probleme izaziva

¹⁰ Milo Bošković, op. cit, str. 78.

¹¹ Zoran Stojanović, „Organizovane forme kriminaliteta”, *Bezbednost i društvena samozaštita*, Beograd, broj 5/1990, str. 62–63.

¹² Vladan Vasiljević, „Prevenција i represija organizovanog kriminala”, *Bezbednost i društvena samozaštita*, Beograd, broj 12/1990, str. 30–35.

mešanje pojmova tradicionalni kriminalitet, profesionalni i kriminalitet belog okovratnika sa organizovanim kriminalitetom, kao i pojmovi organizovane kriminalne grupe, kriminalne organizacije i mafija kao suštinski subjektivitet kriminaliteta.

Iako su u mnogim zemljama činjeni pokušaji definisanja organizovanog kriminala, za sada, u stručnoj i naučnoj literaturi i praksi ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija.

Razgraničenje pojmova u vezi sa organizovanim kriminalitetom

U teorijskoj i stručnoj literaturi postoje izvesne nedoumice u vezi sa pojmovima transnacionalni i organizovani kriminalitet, pojmovima profesionalni i kriminalitet belog okovratnika i organizovani kriminalitet i organizovani zločin.

Transnacionalni i organizovani kriminalitet

Pojam transnacionalnog kriminaliteta koristi se u kriminološkoj literaturi više od tri decenije. On je prvi put definisan na sastanku ogranka UN za sprečavanje kriminala i krivično pravosuđe u pripremi Petog kongresa UN o sprečavanju kriminala i tretiranju prestupnika u Ženevi 1975. godine, sa namerom da se na adekvatan način odredi jedan oblik kriminala koji prevazilazi međunarodne granice i ugrožava pravne sisteme više zemalja.

Savremeni kriminal ne priznaje granice, a kriminalne grupe iz jedne zemlje lako se povezuju sa sličnim grupama ili organizacijama drugih zemalja tako da to poprima jednu novu dimenziju u kriminalnom svetu. Ta veza nije ograničena samo na lokalnom nivou, već se odvija u susednim ili udaljenim državama, što doprinosi internacionalizaciji.

Iako i dalje ne postoji potpuna saglasnost o tome kako nazvati pojedine oblike kriminaliteta koje karakteriše bliska saradnja kriminalnih grupa ili bandi iz različitih država, ipak se najviše koristi izraz transnacionalni organizovani kriminalitet, mada ima i drugih naziva kao što su: multinacionalni organizovani kriminalitet, međunarodni organizovani kriminalitet i sl.

Termin transnacionalni kriminal niti je imao, niti danas ima pravno značenje, već je to kriminološki termin, pod koji možemo podvesti mnogo toga što je različito i drugačije definisano u kaznenim zakonima zemalja, ali sa zajedničkim atributom pojave koja prevazilazi nadležnosti bilo koje date države.

Međunarodna konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta usvojena u Palermu 2000. godine, pod tim pojmom podrazumeva krivično delo učinjeno u više država, ili je u vezi ili proizvodi posledice u više država.

Dakle, najčešće korišćeni izraz je transnacionalni organizovani kriminalitet, pa s tim u vezi, bivši Generalni sekretar Interpola Bosard (Bossard) u svojoj poznatoj knjizi „Transnacionalni zločin i krivično pravo” objavljenj 1990. godine u Čikagu, smatra da je jedan zločin, sa pravnog stanovišta, međunarodni samo ako je takva antisocijalna aktivnost zabranjena zakonima dotične države. Znači, međunarodni karakter delu daje:

- činjenica da je prestupnik da bi ga izvršio morao preći bar jednu nacionalnu granicu,
- priroda dela (kao međunarodna trgovina drogom), njihove konsekvence (krivotvorene banknote jedne države cirkulišu u drugim zemljama) ili transnacionalni karakter neke aktivnosti određuje sam izvršilac (džeparoš, da bi izvršio delo, prelazi iz jedne države u drugu).

Dakle, prema mišljenju navedenog autora, konstitutivni elementi transnacionalnog kriminala su:

a) prelazak državne granice od pojedinaca (kriminalaca ili žrtava), stvari (oružja, novca namenjenog „pranju”) ili kriminalne namere (kompjuterska prevara kod koje je počinitelj dao nalog u jednoj državi da se izvrši novčana transakcija u drugoj), i

b) međunarodno priznanje da se radi o zločinu. Na nacionalnom planu, neko antisocijalno ponašanje može se smatrati zločinom samo ako je kao takvo predviđeno u krivičnom zakonu (princip *nullum crimen nulla poena sine lege*). Na međunarodnom planu, potrebno je da se delo smatra krivičnim u najmanje dve države. Do te situacije dolazi ako su obe države prihvatile norme određene međunarodne konvencije (Ženevska konvencija o suzbijanju falsifikovanja novca iz 1929. godine, Konvencija o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije prostitutki i drugih iz 1949. i Posebna konvencija o narkoticima iz 1961.), te ako iz drugih razloga postoji saglasnost odredaba nacionalnog zakonodavstva.

Bosard zbog toga navodi kao jedan od osnovnih problema uspešnog delovanja u ovoj oblasti upravo činjenicu da su dela o kojima govori međunarodnog, a krivično pravo nacionalnog karaktera.

Kada ukazuje koja dela dolaze u obzir da budu svrstana u kategoriju međunarodnih krivičnih dela, Bossard polazi od klasifikacije INTERPOL-a i sva takva ponašanja razvrstava u pet grupa:

1. dela protiv pojedinca:
 - ubistva i telesne povrede,
 - zločin protiv prava čoveka (tu svrstava dela kod kojih država ugrožava ljudska prava i ropstvo),

- pornografiju, trgovinu opscenim materijalom, i
 - terorizam.
2. dela protiv imovine:
- razbojništva, provale, iznuđivanje,
 - džeparenje kao međunarodnu kriminalnu aktivnost,
 - krađe sa transnacionalnim posledicama (kao što su krađe motornih vozila, krađe kulturnih dobara).
3. dela međunarodnog kriminaliteta belog okovratnika:
- prevare,
 - dela kompjuterskog kriminaliteta,
 - „pranje novca”.
4. dela falsifikovanja:
- krivotvorenje umetničkih i industrijskih dobara,
 - falsifikovanje dokumenata,
 - krivotvorenje stranog papirnog i metalnog novca.
5. krijumčarenje:
- nedozvoljena trgovina opojnim drogama,
 - šverc drugih dobara (i ljudi).

Bosard smatra da navedena dela spadaju u transnacionalni organizovani kriminalitet pod uslovom da kriminalni gangovi ispunjavaju sledeće uslove: permanentnost (stvaraju se da traju godinama), odličnu strukturisanost, striktnu hijerarhiju i tajnovitost.¹³ Prema konvenciji UN iz Palerma 2000. godine, transnacionalni kriminalitet podrazumeva „krivično delo učinjeno u više država, ili je u vezi ili proizvodi bitne posledice u više država”.¹⁴

¹³ Andre Bossard, *Transnational Crime and Criminal Law*, Office of International Criminal Justice, Chicago, 1990.

Vidi: Đorđe Ignjatović, *Organizovani kriminalitet — drugi deo*, Policijska akademija, Beograd, 1988, str. 166-168.

¹⁴ Zakon o potvrđivanju Konvencije i dopunskih protokola objavljen je u "SL SRJ-međunarodni ugovori", broj 6 od 27. juna 2001. godine. Konvencija i dopunski protokoli utvrđeni su u Palermu od 12. do 15. decembra 2000.

Evropska unija je takođe dala smernice za definiciju „transnacionalna krivična dela”.

Takođe, Član 3 (2) Konvencije definiše „transnacionalna krivična dela” na sledeći način:

(a) To su ili krivična dela počinjena u više od jedne države, ili

(b) Krivična dela počinjena u jednoj državi, ali su se bitni aspekti pripreme, planiranja, upravljanja izvršenjem dela ili kontrole nad izvršenjem odvijali u drugoj državi, ili

(v) Krivična dela počinjena u jednoj državi, ali su u njihovo izvršenje uključene kriminalne grupe koje inače učestvuju u činjenju krivičnih dela u više od jedne države, ili

(g) Krivična dela počinjena u jednoj državi, ali se njihove posledice osećaju i u drugoj državi.

Obavezni kriterijumi prema EU:

(1) Krivično delo je rezultat aktivnosti više od dva počinioca;

(2) Kriminalna aktivnost o kojoj je reč se odvija u dužem vremenskom periodu, što sugerise stabilnost kriminalne grupe;

(3) Reč je o „teškim krivičnim delima”, pri čemu se pod teškim krivičnim delom podrazumeva svako krivično delo za koje je u nacionalnom zakonodavstvu države na čijoj teritoriji je počinjeno predviđena maksimalna zatvorska kazna od četiri godine ili više;

(4) Osnovni motiv dela je nezakonito sticanje dobiti ili preuzimanje političke vlasti.

Opcione karakteristike uključuju:

(1) Postojanje specijalističke podele rada i zadataka između učesnika u kriminalnoj aktivnosti;

(2) Postojanje primetnih mehanizama disciplinovanja i kontrole u okviru kriminalne grupe;

(3) Upotreba ili pretnja upotrebom nasilja pri činjenju krivičnih dela;

(4) Upotreba struktura komercijalnog ili poslovnog tipa pri činjenju krivičnih dela;

(5) Aktivnost u operacijama pranja novca;

(6) Prekogranična ili međunarodna dimenzija kriminalne aktivnosti;

(7) Nastojanje da se vrši uticaj na legitimne državne institucije od strane kriminalne grupe.¹⁵

Međunarodni (internacionalni) i organizovani kriminalitet

Pojam se neretko koristi kao sinonim za transnacionalni kriminalitet, ali oni u krivičnompravnom i kriminološkom značenju nisu isto.

Međunarodni kriminalitet u kriminološkom smislu jeste kriminalitet kriminalnih organizacija ili grupa koje deluju na prostoru više država ili se posledice njihove aktivnosti odražavaju u više država. U tom smislu, on je veoma blizak pojmu transnacionalnog kriminaliteta.

Međutim, pravna priroda ta dva pojma je bitno različita. U krivičnompravnom smislu međunarodnim kriminalitetom smatraju se delikti kojima se čine povrede međunarodnog prava, običajnog i ugovornog, koji povlače odgovornost za učinioce. Pored međunarodnih delikata u opštem smislu, postoje u uslovnom značenju i delikti za koje je međunarodna zajednica zainteresovana, što se posebno odnosi na ratne zločine, zločine genocida, delikte ilegalne trgovine oružjem i drogom, trgovine belim robljem, otmice aviona i brodova, atentate, napade na diplomatske predstavnike i sl. U tom smislu pravno značenje transnacionalnog i međunarodnog kriminaliteta je podudarno.

Profesionalni i organizovani kriminalitet

Kada se radi o odnosu organizovanog prema profesionalnom kriminalitetu, granicu nije lako povući. Kako navodi Dick Hobbs, većina članova kriminalnih organizacija spadaju u kategoriju profesionalaca koji u vršenju krivičnih dela koriste posebne veštine kao i „drugi radni ljudi”, pa zbog toga Hobbs govori istovremeno o profesionalnom i organizovanom zločinu. Profesionalni zločinci često su uključeni u mreže istomišljenika koje su okrenute tržištu, ali ga one ne uspostavljaju. Elementi organizacije u ovom miljeu nastaju samo ako ih traži tržište.¹⁶

Kriminolozi koji zastupaju ovo stanovište zanemaruju, međutim, jednostavnu činjenicu da svi članovi ovakvih asocijacija nisu profesionalni kriminalci, kao

¹⁵ Europol & the European Commission, *Towards a European Strategy to Prevent Organized Crime*, Working Paper, Europol & the European Commission, Brussels, 2001.

¹⁶ Dick Hobbs, "Professional and Organized Crime in Britain" in Mike Maguire, Robert Morgan & Robert Reiner, (eds) *The Oxford Handbook of Criminology*: Clarendon Press, Oxford, 1994, p. 447.

što, sa druge strane, ne pripadaju ni svi profesionalni kriminalci organizacijama. Naprotiv, profesionalni izvršioци značajnog broja zločina su individualci koje je zbog toga teže i otkriti. Kako se u literaturi ističe, odnos ova dva tipa kriminaliteta menjao se u pojedinim istorijskim razdobljima što dodatno otežava njihovo razgraničenje.¹⁷

Kriminalitet „belog okovratnika” i organizovani kriminalitet

Kako i legitimni biznis podrazumeva određenu organizaciju i ispoljava crte institucionalizacije, postavlja se pitanje kakva je razlika između kriminaliteta „belog okovratnika” preciznije, njegove podvrste kriminaliteta korporacije i organizovanog kriminaliteta. Ednjin Sutherland (koji je u kriminologiju uveo pojam kriminaliteta „belog okovratnika”), smatra da ove razlike faktički i nema. Njemu se, na neki način, pridružuje i Lary Siegel koji oba ova tipa zločina svrstava u u istu grupu, pri čemu, jedinu razliku vidi u tome što se kod kriminaliteta „belog okovratnika” radi o protivpravnoj delatnosti pojedinaca i institucija koji su u biznis ušli da bi profit sticali legitimnim poslovanjem, dok organizovani kriminalitet podrazumeva nelegalne aktivnosti subjekata čiji je cilj od početka bio dobit pribavljena na neligitiman način. Zajednička tačka im je, uz ostalo, nastojanje da naruše principe slobodnog tržišnog poslovanja.¹⁸

Slično razmišljajući i Mark Haller obe ove vrste kriminaliteta podvodi pod kategoriju „ilegalne poslovne delatnosti” kao zajednički naziv za prodaju nedozvoljenih dobara i usluga mušterijama koje znaju da su ta dobra i usluge ilegalni.¹⁹ Blok, pak, ističe da savremeni „organizovani kriminalci” često vrše dela koja spadaju (i) u kriminalitet „belog okovratnika”, dok „kriminalci sa belom kragmom” često deluju kao reketaši.²⁰

Autori koji smatraju da se radi o dve posebne vrste kriminala, osnov za distinkciju obično nalaze u tome što legitimne kompanije svoje prihode uglavnom zasnivaju na legalnim poslovima i što ne koriste nasilje da bi stvorile i održale kartel, iako ovi kriterijumi nisu tako očigledni kao što izgledaju na prvi pogled. Već površna analiza poslovanja većine kompanija pokazuje da je ono

¹⁷ Vidi: Đorđe Ignjatović, *Organizovani kriminalitet-drugi deo*, Policijska akademija, Beograd, 1998, str. 27.

¹⁸ Larry Siegel, *Criminology*, 5th ed., Minneapolis/St. Paul et al. 1995, p. 351.

¹⁹ Mark Haller, "Illegal Enterprise: A Theoretical and Historical Interpretation", *Criminology* 28(2), 1990.

²⁰ John Kobler, *Capone: The Life and World of Al Capone*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1971, p. 3.

vrlo često na granici zakonitog, a takode, neka istraživanja su pokazala da se kao posledice njihovog nedozvoljenog delovanja neretko javlja narušavanje telesnog integriteta ljudi, pa čak i smrt. Hazel Croall, sa druge strane, tvrdi da organizovani kriminalitet, da bi opstao, nastoji da stvori neku vrstu paravana kako bi koristio legitimni biznis i to ne samo u slučaju „pranja novca”. Zbog toga je u takvim slučajevima teško razlikovati šta je „iznad”, a šta „ispod” zemlje. U takvoj situaciji, mnogi kriminolozi, među kojima i vrhni poznavaoци ove materije kakvi su Nikos Pasas i David Nelken, tvrde da je i na teorijskom i na empirijskom planu teško utvrditi jasnu razliku između organizovanog i kriminaliteta „belog okovratnika”.²¹

Organizovani kriminalitet i organizovani zločin

Najzad, navešćemo i bitna razgraničenja između pojmovnih razlika termina organizovani kriminalitet i organizovani zločin. Pre svega, u svom osnovnom značenju organizovani kriminalitet je pretežno kriminološki, a organizovani zločin krivičnopравни (u našem krivičnom zakonodavstvu je oblik saučesništva—zločinačko udruženje) pojam. Istovetnost ova dva pojma se ogleda u tome što se pod pojmom organizovanog kriminaliteta podrazumeva skup kriminalnih pojava, a organizovani zločin se može sastojati iz mnogobrojnih mogućnosti izvršenja određenog ili više (u sticaju) krivičnih dela. Ako se, pri tome, ima u vidu da je organizovani zločin, kako se on obično tretira u krivičnom zakonodavstvu (kod nas organizovanje zločinačkog udruženja), pojam koji obuhvata tri bitna svojstva (postojanje bande, zavere, grupe ili udruženja, da imaju zločinački plan i da su prethodno izvršili bar jedno krivično delo), onda je svaki oblik organizovanog kriminaliteta istovremeno i organizovani zločin. Međutim, ovakva formulacija je širi pojam od organizovanog kriminaliteta, pa takve grupe i organizacije mogu izvršiti krivično delo organizovanog zločina, a da pri tome nemaju sve elemente organizovanog kriminaliteta u kriminološkom smislu.

Zaključak

Značaj koji organizovani kriminal ima na naš svakodnevni život možemo ilustrirati statistikom u svetu. Naime, prema Indeksu percepcije korumpiranosti i rangiranja država koju vodi organizacija Transparency International, Meksiko se nalazi na mestu br. 100, a Srbija na mestu broj 86. Ovaj podatak je alarmirao

²¹ Vidi: Đorđe Ignjatović, op.cit. str. 26–27.

međunarodnu zajednicu koja je uvela problem koji zemlje u tranziciji imaju sa organizovanim kriminalom. Poseban problem nastaje kad su nosioci političkih i državnih funkcija eksponenti organizovanih kriminalnih grupa sa kojima ni država ni društvo nisu imali mogućnosti da se izbore. Rešenje ovog problema predstavlja izazov za sve od onih zaposlenih u državnim institucijama, građana pa do naučnih istraživača koji bi u ovoj teškoj situaciji mogli da daju kvalitetna rešenja.

Literatura:

1. Maltz, Michael, *Measuring the Effectiveness of Organized Crime Control Efforts*. The Office of International Criminal Justice, Chicago, IL, 1990, p. 24.
2. Eliot, M. A., *Kriminal u modernom društvu*, Svjetlost, Sarajevo, 1962.
3. Petrović, Dragana, *Organizovanje zločinačkih udruženja*, Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd, 1996.
4. Ignjatović, Đorđe, *Organizovani kriminalitet — drugi deo*, Policijska akademija, Beograd, 1988.
5. Bošković, Milo, *Organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 1998.
6. Vodinelić, Vladimir, „Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita”, *Bezbednost*, MUP R Srbije, Beograd, broj 1/1998.
7. Radovanović, Dobrivoje, „Kriminalce štiti država”, članak objavljen u Večernjim novostima, Beograd, 25.10.1993., str. 6.
8. Bošković, Milo, *Socijalna patologija*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2002.
9. Stojanović, Zoran, „Organizovane forme kriminaliteta”, *Bezbednost i društvena samozaštita*, Beograd, broj 5/1990.
10. Vasiljević, Vladan, „Prevenција i represija organizovanog kriminala”, *Bezbednost i društvema samozaštita*, Beograd, broj 12, 1990.
11. Bossard, Andre, *Transnational Crime and Criminal Law*, Office of International Criminal Justice, Chicago, 1990.
12. Zakon o potvrđivanju Konvencije i dopunskih protokola objavljen je u "SL SRJ-međunarodni ugovori", broj 6 od 27. juna 2001. godine. Konvencija i dopunski protokoli utvrđeni su u Palermu od 12. do 15. decembra 2000.
13. Europol & the European Commission, *Towards a European Strategy to Prevent Organized Crime*, Working Paper, Europol & the European Commission, Brussels, 2001.
14. Hobbs, Dick, "Professional and Organized Crime in Britain" in Mike Maguire, Robert Morgan & Robert Reiner, (eds) *The Oxford Handbook of Criminology*: Clarendon Press, Oxford, 1994.

15. Siegel, Larry, *Criminology*, 5th ed., Minneapolis St. Paul et al. 1995.
16. Haller, Mark, „Illegal Enterprise: A Theoretical and Historical Interpretation”, *Criminology* 28(2), 1990.
17. Kobler, John, *Capone: The Life and World of Al Capone*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1971, p. 3.
18. Transparency International, "Corruption Perceptions Index", *Transparency International*, Transparency International, Retrieved 1 December 2011. Internet: <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results>.

Mina Zirojević
Dragan Đukanović
Dejan Gajić²²

TRADITIONAL AND CONTEMPORARY VIEWS ON CRIME, ORGANIZED CRIME AND TRANSNATIONAL CRIME

Abstract: The concept of organized crime defines differently, and often identified with other similar forms of criminality. From traditional to modern forms of organization, structure, scope of committing the offenses, as well as the manner in which performed the same, the protagonists of organized crime, especially transnational, have become a serious threat to the security of the state and their normal functioning.

Keywords: organized crime, crime, transnational crime.

²² Mina Zirojević, PhD, Scientific Associate, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, E-mail: mina@diplomacy.bg.ac.rs, Dragan Đukanović, PhD, Scientific Associate, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, E-mail: dragandjuk@yahoo.com, Dejan Gajić, MA, Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade: gajicedej@yahoo.com. The paper is the result of the Project of the Ministry of Education and Science, within the Programme for basic research for the period 2011-2014, entitled "Serbia in Contemporary International Relations: Strategic Directions for the Development and Strengthening the Position of Serbia in the International Integration Processes – Foreign Policy, International Economic, Legal and Security Aspects."

Ivan JOKSIĆ¹
Vladimir BOŽOVIĆ²

UDK 343.9.02

ORGANIZOVANI KRIMINALITET KAO GLOBALNA PRETNJA

Sažetak: Organizovani kriminal je poslednje decenije prilično izrabljena tema u okvirima novinskih članaka i medijskih diskusija. Stoga bi nepažljivi, ili nedovoljno oprezan čitalac, mogao steći utisak da se o ovom fenomenu puno govorilo, pisalo ili čak preterivalo u tom pravcu. Međutim, u naučnom smislu stvari stoje potpuno drugačije, jer laički prilaz organizovanom kriminalu odlikuje one koji ne raspolažu autoritetom znanja već nekim drugim vrstama autoriteta. Naoko brižljiv prilaz fenomenu organizovanog kriminala može se prepoznati u donošenju velikog broja posebnih zakona kojima se neposredno reguliše ova materija. No, ukoliko se prisetimo čuvene lat. izreke *corruptissima res publica plurimae leges* (što je u državi više pokvarenosti, to je više zakona), onda nam može biti sasvim jasno da smo, još uvek, na nesigurnom i nedovoljno istraženom terenu. Nije nimalo neskromno reći da se u borbi protiv organizovanog kriminala deklarativno mnogo, a u suštini veoma malo uradilo, sudeći prema postignutim rezultatima u borbi protiv ove pojave na planetarnom nivou.

Stricto sensu, fenomenu organizovanog kriminala je potrebno prići u naučnoj ravni poštujući, pri tome, naučne kriterijume u njegovom proučavanju. Zato se, sama po sebi, nameću pitanja u vezi sa njegovim delinisanjem, fenomenološkim karakteristikama, ne/postojanju u nekoj državi, stepenu umešanosti predstavnika najviših državnih organa, posledicama koje trpe država i građani itd. Polazeći od navedenog, namera autora rada je da ukažu na problem pojmovnog određenja organizovanog kriminala, mogućnosti primene preventivnih i represivnih mera na polju njegovog suzbijanja, kao i dobijanju odgovora na pitanje postoji li organizovani kriminal u Srbiji. Pored

¹ Doc. dr Ivan Joksić, docent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu. Elektronska adresa: ijoksic@hotmail.rs.

² Mr Vladimir Božović, Savetnik Ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije. Elektronska adresa: vladimir.bozovic@mup.gov.rs.